

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Řád německých rytířů v době velmistra Evžena
Habsburského (1894 – 1923)**

Bakalářská práce

Autor:	Daniel Runštuk
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Náboženská výchova
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Daniel Runštuk

Studium: P16K0235

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: **Řád německých rytířů v době velmistra Evžena Habsburského (1894 - 1923)**

Název bakalářské práce AJ: Teutonic Order in the Time of Grand Master Eugen of Austria (1894 - 1923)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se bude věnovat Řádu německých rytířů, jeho ideovému ukotvení, fungování a poslání. Práce se zaměří především na historii řádu na přelomu 19. a 20. století v době velmistra Evžena Habsburského s důrazem na jeho zapojení do první světové války. Práce by měla čtenáři zprostředkovat zajímavý úsek novodobé historie Řádu německých rytířů a dále přiblížit jakým způsobem řádoví bratři v té době žili, co bylo jejich životním cílem a posláním. Jedním z cílů práce bude také čtenáře seznámit s působením řádů v českých zemích ve sledovaném období.

Buben, Milan. Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích I. Díl, Libri s.r.o. Nakladatelství

2002 Henry, Bogdan. Řád německých rytířů, Garamond 2009 Petr, Adam. Němečtí rytíři, Trinitas 1998 Prokš, Petr. Habsburkové a velká válka 1914-1918, Naše vojsko - knižní distribuce s.r.o.

2011 Rác, Robert. Arcivévoda Evžen Habsburský: Velmistr Řádu německých rytířů (1863-1954), Esmedia 2005

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Bc. Miloš Zapletal, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.10.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Rokytně dne 17. 3. 2021

.....
Daniel Runštuk

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Petru Mackovi, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad, trpělivost a cenné informace.

Anotace

RUNŠTUK, Daniel. *Řád německých rytířů v době velmistra Evžena Habsburského (1894 – 1923)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. (počet str. 46). Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se bude věnovat Řádu německých rytířů, jeho ideovému ukotvení, fungování a poslání. Práce se zaměří především na historii řádu na přelomu 19. a 20. století v době velmistra Evžena Habsburského s důrazem na jeho zapojení do první světové války. Práce by měla čtenáři zprostředkovat zajímavý úsek novodobé historie Řádu německých rytířů a dále přiblížit jakým způsobem řádoví bratři v té době žili, co bylo jejich životním cílem a posláním. Jedním z cílů práce bude také čtenáře seznámit s působením řádů v českých zemích ve sledovaném období.

Klíčová slova: Rytířské řády, řád Templářů, Johanité, Maltézský řád, řád Německých rytířů, vznik, působení a zánik řádů, Evžen Habsburský, Arcivévoda Evžen, Templáři, Johanité, první světová válka.

Annotation

RUNŠTUK, Daniel. Teutonic Knights in the times of grandmaster Eugen of Austria (1894 - 1923)". Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2021. 46 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor's thesis deals with the subject of the Order of the Teutonic Knights, its ideology, management, and purpose. The work focuses primarily on the history of the Order in the 19th and 20th century in the times of grandmaster Eugen of Austria, with the emphasis on his involvement in the First World War. The work should mediate an interesting part of the modern history of the Teutonic Knights and signify the way the Knights lived, what their life goals and purpose were. One of the aims of this thesis is also to introduce the reader to the Order's actions in the Czech lands of the observed period.

Keywords: Military order, Knights Templar, Knights Hospitaller, the Order of the Teutonic Knights, the origin of the orders, the operation of the orders, the fall of the orders, Eugen of Austria, Archduke Eugen of Austria, the Templars, First World War.

Obsah

1	ÚVOD	9
2	HISTORIE RYTÍŘSKÝCH ŘÁDŮ.....	11
3	RYTÍŘSKÉ ŘÁDY	13
3.1	<i>Maltézský řád.....</i>	<i>13</i>
3.2	<i>Řád templářů.....</i>	<i>14</i>
4	ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ	18
5	SITUACE KATOLICKÉ CÍRKVE V 19. STOLETÍ	23
6	ORGANIZACE A STRUKTURA ŘÁDU PO ROCE 1839	28
6.1	<i>Současné členění řádu.....</i>	<i>29</i>
7	ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ V OBDOBÍ VELMISTRA EVŽENA HABSBURSKÉHO (1863 - 1923).....	30
8	ARCIVÉVODA EVŽEN HABSBURSKÝ	33
8.1	<i>Vykonávané protektoráty a čestná místa</i>	<i>35</i>
8.2	<i>Udělené doktoráty:.....</i>	<i>35</i>
9	ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ, ARCIVÉVODA EVŽEN A HRAD BOUZOV	36
9.1	<i>Historie hradu Bouzov</i>	<i>36</i>
9.2	<i>Arcivévoda Evžen Habsburský a hrad Bouzov.....</i>	<i>36</i>
10	EXILOVÁ LÉTA ARCIVÉVODY EVŽENA HABSBURSKÉHO	39
11	ZÁVĚR.....	44
12	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	45
12.1	<i>Odborný článek</i>	<i>46</i>
12.2	<i>Internetové zdroje.....</i>	<i>46</i>
13	PŘÍLOHY.....	47
13.1	<i>Příloha A.....</i>	<i>47</i>
13.1.1	<i>Maltézský řád</i>	<i>47</i>
13.2	<i>Příloha B.....</i>	<i>48</i>
13.2.1	<i>Řád templářů</i>	<i>48</i>
13.3	<i>Příloha C.....</i>	<i>49</i>
13.3.1	<i>Řád německých rytířů.....</i>	<i>49</i>
13.4	<i>Příloha D.....</i>	<i>51</i>
13.4.1	<i>Hrad Bouzov.....</i>	<i>51</i>

1 ÚVOD

Tato práce se bude věnovat rytířskému řádu Řád bratří německého domu Panny Marie v Jeruzalémě, u nás spíše znám pod jménem Řád německých rytířů. Bezpochyby je to jeden z nejdéle fungujících řádu, který i přes mnohé historické obtíže působí dodnes. Je pravdou, že po reformě už v řádu chybí rytířská složka, ale přesto si stále zachovává důležité místo ve společnosti.

I přes svou dlouhou historii, provázenou nejednou bitvou či válkou, výhrou i porážkou, není tento řád v našich končinách zatím dostatečně probádán, přestože v minulosti byl a stále je velice prospěšný. Možná je to tím, že velká část pramenů není doposud přeložena a teprve čeká na své odhalení a zpracování.

Práce se soustředí na období řádu, které se přímo dotýká naší nepříliš vzdálené historie. Jde o období Rakouska–Uherska, první světové války a poválečné období. Přiblíží nejen to, jak v uvedeném období Řád německých rytířů fungoval, ale také osobnost velmistra Evžena Habsburského. Také stručně popíše situaci katolické církve v 19. století.

První kapitoly této práce shrnou obecnou historii rytířských řádu, jejich účel a poslání. Obecně představí nejznámější rytířské řády. Také se pokusí nastínit postavení a situaci církve v Rakousku-Uhersku. Dále rozebere situaci v Německém řádu ve sledovaném období. Ovšem hlavní podstatou této práce je osvětlit život, vzdělání, dílo a práci velmistra Evžena Habsburského.

Evžen Habsburský je bezpochyby zajímavá osobnost nejen tím, že byl poslední Habsburk v pozici velmistra, ale také pro své životní poslání a pracovní nasazení. Evžen na pozici velmistra dokázal vrátit řádu jeho původní lesk. Během první světové války byl nasazen jako voják. Mimo jiné se mu také povedlo nashromáždit řadu uměleckých děl a přispět k obnově několika památek. Jeho nejznámějším dílem je bezesporu hrad Bouzov, ale nelze opomenout také například úpravu bruntálského zámku¹. Evženovým životním heslem bylo „*JUSTE ET FIRVITER*“ tj. spravedlivě a pevně. Závěr práce je věnován exilovému období již zmíněného velmistra Německého řádu.

¹ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. 2., dopl. vyd. V Bruntále: Muzeum, c2009. ISBN 978-80-87038-12-3. s. 45.

Závěrem bych chtěl zmínit stále trvající spory ohledně navrácení státem zkonfiskovaného majetku Německého řádu, o který přišel už před druhou světovou válkou, kdy byl majetek zabaven nacisty. Po druhé světové válce majetek zůstal Německu a Českému státu. Nejaktuálnějším sporem je žádost Německého řádu o vydání hradu Bouzov, kdy Ústavní soud rozhodl, v neprospěch Německého řádu a hrad ponechal státu. Německý řád se v souvislosti s tím nechal slyšet, že využije všechny možné prostředky a hodlá podat stížnost k Ústavnímu soudu a Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Dále možno zmínit také nedávný spor Německého řádu s obcí Dlouhá Loučka, kde Německý řád v rámci církevních restitucí žádal vydat budovu základní školy. I tento spor dopadl v neprospěch Německých rytířů. Soud ponechal budovu školy obci. Řád se také domáhá navrácení 13,5 tisíce hektarů pozemků a dalšího historického majetku především na Moravě a ve Slezsku.

hrály důležitou roli při bojích proti Islámu, kacířství, pohanství a schizmatu. Duchovní (církevní) rytířské řády byly mnohem disciplinovanější a odvážnější než ty světské. Zemřít v boji s nepřáteli Krista byla pro příslušníky duchovních řádů čest a věřili, že jim tím budou odpuštěny všechny hříchy.

V dnešní době sice ještě působí několik duchovních řádů, jejichž struktura se sice podobá těm středověkým, ale svou činnost zaměřují převážně na dobročinnou a charitativní práci.

3 RYTÍŘSKÉ ŘÁDY

Tato kapitola se zabývá nejznámějšími rytířskými a duchovními řády na území České republiky.

3.1 Maltézský řád

Dějiny

Řád maltézských rytířů, známý také jako Řád rytířů špitálu svatého Jana v Jeruzalémě či Řád johanitů, je nejen nejstarším rytířským řádem celého křesťanstva, ale zároveň také řádem, jehož historická kontinuita nebyla nikdy přerušena.⁴ Řád maltézských rytířů, jehož zakladatelem a prvním velmistrem byl blahoslavený Frã Gerard,⁵ vznikl v 11. století roku 1099 na území křesťanského Jeruzalémského království ve Svaté zemi při nově zbudovaném kostelu se špitálem zasvěceným sv. Janu Křtiteli. Řád byl stvrzen jako církevní řád papežem Paschalem II. v roce 1113. Zároveň jej zahrnul pod ochranu Svatého stolce a zaručil mu právo svobodné volby velmistra bez zásahů církevních a světských autorit. Úkolem řádu bylo pomáhat potřebným a chránit Jeruzalém před muslimy. Řád johanitů patřil mezi největší a nejmocnější ve středověku. Řád působí dodnes, a to pod názvem Suverénní řád Maltézských rytířů., jeho sídlo je od roku 1879 v Římě v paláci Malta.

Patroni, řehole, působnost a oděv

Maltézský řád má za své patrony Pannu Marii z Philermosu, sv. Jana Křtitele a zakladatele řádu bl. Gerarda. Maltézský řád se řídí podle řehole Sv. Augustina s prvky sv. Benedikta. Řád působí na území západní, jižní a střední Evropy, také ve Středomoří a Blízkém východě.

Členové řádu oblékají černý šat s bílým latinským křížem. Během války se tento kříž nosil na červeném podkladu. Kněží nosí černou kleriku s malým bílým maltézským

³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.29

⁵ BRADFORD, Ernle. *Řádoví rytíři*. 1 vyd. Zvon 1996. ISBN 80-7113-135-0. s.8.

křížem na levé straně prsou. Při návštěvě chrámu mají na sobě rytíři červenou kuklu s bílým maltézským křížem na prsou.

Jako každý řád má i maltézský řád svá hesla

- *PRO FIDE* (Pro víru)
- *DEFENSIO FIDEI ET OBSEQUIUM PAUPERUM* (Obrana víry a služba chudým)
- *TUITO FIDEI ET OBSEQUIUM PAUPERUM* (Ochrana víry a služba chudým)

Znak, vlajka a prapor

Obrázky s popisy naleznete v příloze „A“ této práce.

3.2 Řád templářů

Dějiny

Kolem templářského řádu existuje nesčetné množství legend a příběhů. Nespočet filmů, knih, ale třeba i počítačových her nebo talismanů či přívěšků je inspirováno právě Řádem templářů a jejich příběhem, i když někdy značně smyšleným či idealizovaným.

Založení řádu se datuje mezi lety 1118 a 1119 v Jeruzalémě,⁶ kdy devět zbožných rytířů z Francie, Hugues de Pays, Godfrey de Saint-Omer, Payem de Montdidier, Archchambaud de Saint-Amand, Godefroy de Bisol, André de Montbard, Hugues VII., hrabě de Champagne a rytíři Gundemar a de Rossal, založilo bratrstvo a složilo slib do rukou patriarchy Warmunda.⁷ Přísahali, že budou sloužit Kristu v čistotě chudobě a poslušnosti. Řád templářů získal svůj název (*temparii* nebo *milites templi*) díky jejich sídlu v jižní části Chrámové hory, kde pobývali v prostoru královského paláce nedaleko Šalamounova chrámu (*templum*) v Jeruzalémě. Součástí tohoto areálu byla také

⁶ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.58.

⁷ Warmund nebo také Garmond, Germond, Waremond (1069 – 1128), byl latinským patriarchou v Jeruzalémě v letech 1118 až 1128

muslimská mešita al-Aksá, která byla templáři proměněna na Hospodinův chrám (Skalní dóm), jenž byl roku 1142 vysvěcen.

Hlavním úkolem řádu byla především ochrana poutníků směřujících do Svaté země, ovšem jak se řád rozšiřoval a stával se neustále silnějším, přibývaly mu i jiné povinnosti např. ochrana celého Jeruzalemského království proti muslimům. Templářský řád byl prvním řádem, který propojil rytířskou službu a zároveň duchovní život. Jednalo se tedy o vojensko-rytířský řád. V roce 1139 papež Inocenc II. podřídil řád Svatému stolci a určil jej jako hlavní sílu v boji proti nevěřícím, za což řádu udělil zvláštní výsady jako zproštění od placení desátků, cel aj. Již pod vedením prvních velmistřů si začal řád budovat provincie po celé Evropě.⁸ V 80. letech 12. století měl řád již kolem 600 rytířů a okolo 2000 seržantů. V polovině 13. století se počet členů zvýšil na 20 000 rytířů a přibližně 9000 komend po celém světě.⁹ V té době disponovali templáři obrovským majetkem a začali se věnovat peněžnímu obchodu, stávali se bankéři a věřiteli církve, králů a knížat. Zprostředkovávali bankovní operace a směnné obchody mezi Východem a Západem. V průběhu 13. století přišli během bojů templáři o několik hradů a spousty mužů. Na počátku 14. století se odhaduje, že řád čítal kolem 3-4 tisíc templářů, z nichž přibližně 2000 rytířů a bratrů bylo ve Francii. Kvůli tomu řád s celým konventem a řádovým pokladem přesídlil do Francie. Hlavním sídlem se stal pařížský hrad Temple, který řád vlastnil od roku 1212. Zároveň zde byl soustředěn i celý evropský peněžní obchod.

Tehdejší král Filip IV. Francouzský zvaný Sličný začal templářům závidět jejich bohatství a postupně získal k řádu nenávist. Když se dozvěděl, že templáři tajně podporují Bonifáce VIII., se kterým byl ve sporu. Kromě toho jeho zášť ještě více prohluboval dluh v hodnotě 500 tisíc zlatých, který u řádu měl. Rozhodl se, že řád zničí, čímž se zbaví svého dluhu a zároveň získá i další nemalý majetek. Roku 1304 král Filip IV. Francouzský celou věc zinscenoval tak, že se k němu mělo donést udání od Esquiua de Floyran z Beziers. Ten byl údajně vězněn s odpadlým templářem, který mu měl vyjevit tajemství řádu, kdy údajně novicové během přijímání do řádu měli třikrát zapřít Krista a zároveň třikrát plivnout na kříž, dále třikrát políbit představeného na ústa, zadek a genitálie.

⁸ BARBER, Malcolm. *Noví rytíři: dějiny templářského řádu*. Přeložil Jiří KASL. Praha: Argo, 2006. Každodenní život. ISBN isbn 80-7203-764-1 s. 18-45.

⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.63.

Dále dle udání měli templáři provozovat sodomii, homosexuální orgie a uctívat modlu zvanou Bafomet. Lidé toto obvinění brali spíše skepticky a nikdo mu moc nevěřil. Roku 1307 nechal král připravit příkazy k zatčení všech 2000 templářů. Hromadné zatýkání se uskutečnilo po celé Francii v noci z 12. na 13. října roku 1307.¹⁰ Ihned po zatčení byl také templářům zabaven veškerý majetek. Do konce roku 1307 zemřelo celkem 36 rytířů. Mnozí z nich se na mučidlech doznali k tomu, co po nich bylo žádáno. Na základě toho byl roku 1308 ve Francouzském Tours právoplatně obviněn celý řád.¹¹ Po shromáždění v Tours dokonce někteří templáři své přiznání stáhli, ovšem i ti byli vzápětí upáleni. Velmistr de Molay dne 20. 8. 1308 po opakovaném mučení učinil doznání, které se po něm žádalo. 28. 11. 1309 byl znovu vyslýchán, tentokrát vše popřel a učinil katolické vyznání víry. Proces s řádem trval od června 1311 až do 3. 4. 1312, kdy byl řád oficiálně rozpuštěn bullou *Vox in excelso*.¹² Templářské statky připadli Johanitům.

Většina přeživších templářů byla do konce života vězněna, nebo přestoupila k johanitům, případně odešli do klášterů. Z některých se stali běžní občané, ale také loupežníci, psanci nebo tuláci. Velmistr de Molay měl učinit veřejné doznání před lidem Paříže. On však sebe i řád prohlásil za nevinné a jako jediný hřích, ke kterému se doznal, bylo, že řád nedostatečně hájil. Za toto byl jako kacíř dne 18. 3. 1314 odsouzen k pomalému upálení.¹³ Poprava proběhla ještě v ten samý den.

Patroni, řehole, působnost a oděv

Patronkou Řádu templářů je Panna Marie. Kromě ní se templáři dovolávali i ochrany Ježíše Krista, jehož posvátná místa bedlivě střežili a chránili. Krista chápali též jako spolubojovníka.

S heslem templářského řádu *NON NOBIS, DOMINE, NON NOBIS, SED NOMINI TUO DA GLORIAM*.¹⁴ (Ne nám Pane, ne nám, ale jménu Svému dej slávu) se setkáváme velmi často, například na různých stylových špercích a jiných artefaktech.

¹⁰ zde vzniká dnes hojně užívaný výraz pro nešťastný den „Pátek 13.“

¹¹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.66.

¹² READ, Piers Paul. *Templáři*. 3. vyd. v českém jazyce. Přeložil Miroslav KOŠŤÁL. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381784-8. s.274.

¹³ STERNECK, Mervyn. *Dějiny templářského řádu: první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. Praha: Půdorys, 2004. ISBN 80-86018-24-5. s.203.

¹⁴ Ž 115:1

Templáři se řídí řeholí sv. Augustina a působili převážně v západní Evropě a v Levantě (oblast Asie).

Z počátku nosili rytíři našedlý plášť. Po roce 1147 oblékali bílý plášť, který byl na levé straně prsou vyzdoben heroldským křížem. Služební bratři nosili hnědý oděv rovněž vyzdobený červeným křížem.

Vlajka/prapor

Obrázky s popisy naleznete v příloze „B“ této práce.

4 ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ

Tato kapitola stručně představuje Řád německých rytířů, a to především v úseku dějin, kdy řád působil pod vedením velmistra arcivévody Evžena Habsburského.

Dějiny

Řád německých rytířů známý také pod názvem Bratři německého řádu Panny Marie v Jeruzalémě vzniká v Jeruzalémském království ve 12. století. V pozadí jeho vzniku stála třetí křížová výprava (1189-1192), kdy tři nejmocnější panovníci katolické Evropy měli v úmyslu znovu ovládnout Jeruzalém, což se jim nepovedlo.¹⁵ Původně se jednalo o malou skupinu německy mluvících rytířů, kteří nerozuměli francouzsky. Původně byli součástí Řádu svatého Jana Jeruzalémského, který se usídlil při kapli Panny Marie, a jehož úkolem bylo starat se o nemocné a strádající německy mluvící poutníky. Tento „německý špitál“ roku 1143 podřídil papež Celestin II. johanitům.¹⁶

Roku 1187 po pádu Jeruzaléma za III. křížové výpravy a během dobývání Akkonu vystavěli němečtí špitálníci narychlo za pomoci plachet z německých lodí polní lazaret, který vzal pod svou ochranu vévoda Friedrich V. Švábský. Polní nemocnice dostala jméno Špitál Panny Marie v Jeruzalémě. Po dobytí Akkonu si špitálníci vystavěli dům a kostel Panny Marie poblíž brány sv. Mikuláše. Po roce 1197 špitál ve Svaté zemi čítal již pět domů (v Gazze, Jaffě, Ascalonu, Ramě a v Zamsi).¹⁷

Z původně lazaretního bratrstva postupně vznikl nový rytířský řád, který sdružoval německé rytíře. Řád byl stvrzen dne 19. 2. 1199 papežem Innocentem III. v bulle *Sacrosancta Romana ecclesia*. Jeho prvním sídlem se stalo Akko.¹⁸ Postupně tak začaly vznikat nové špitály a komendy na Kypru, v Itálii, Francii, Rakousku, Čechách a v Německu. Prvním velmistrem řádu se roku 1210 stal Hermann von Salza, který jako čtvrtý mistr řádu přestal užívat titul mistr a zavedl titul velmistra.

¹⁵ NICOLLE, David. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Ilustroval Graham TURNER. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2581-6. s.3.

¹⁶ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.10.

¹⁷ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.79.

¹⁸ *Schválení statutu na rytířský řád* [online]. Spolek příznivců Řádu německých rytířů následně Německého řádu Čechy, Morava a Slezko, [cit. 16.10.2020]. Dostupné z: <http://www.deutscher-orden.cz/new20180219.php>

Uherský král Ondřej II. pozval roku 1211 řád do Sedmihradska, aby mu byl nápomocen při obraně před vpády Kumánů. Panovník si to nakonec rozmyslel, protože měl obavy, že si řád bude chtít v Transylvánii vytvořit vlastní nezávislý stát. Proto ho roku 1226 vyhnal. Ještě tentýž rok byl řád pozván knížetem Konrádem I. do Polska, aby mu pomohl sjednat nápravu s pohanskými sousedy a za odměnu jim nabídl državu Chelmiňské země. V roce 1226 vydal v Rimini císař Friedrich II. zlatou bullu, která řádu zaručovala nárok na nově získaná území. Roku 1228 postoupil Konrád řádu Chelmsko a v roce 1230 stvrdil, že si řád smí ponechat veškerá území, která uzme pruským pohanům. Ve stejném roce se velmistr von Salza zaměřil na budování nového řádového státu v Pobaltí (Terra Mariana).¹⁹

Řád podnikl v letech 1254-1255 německou křížovou výpravu proti Prusům. V tom mu byl nápomocen Český král Přemysl Otakar II. Po dobytí Sambie zde řád založil hrad a město Královec. Roku 1283 si řád podrobil Prusko a tím vytvořil vlastní řádový stát. V roce 1291 padl Akkon. Tak skončilo působení řádu ve Svaté zemi. Své hlavní sídlo přenesl řád dočasně na Kypr. V roce 1309 se řád přesunul do polského Malborku,²⁰ kde vybudoval jeden z největších a nejpevnějších hradních komplexů v Evropě.

Ve 14. století pod velením velmistra Winricha von Kniprode (1352–1382) zažívá řád vrchol své moci a hospodářské prosperity. Jen na území Pruska má řád 30 nemocnic, 121 hradů a opevněných sídel. Řád se podílí na rozvoji školství, vědy a umění. V té době čítá přes 4000 rytířů, 1000 kněží a 6000 žoldnérů, vlastní celkem 55 poddanských měst, 20 000 vesnic, 700 far, 800 korábů a galér s 5000 námořníky.²¹ Osudovou ránu zažil řád dne 15.7. 1410, kdy v bitvě u Tannenbergu vedenou polským králem Vladislavem padlo jak řádové vojsko, tak elita, ale i samotný velmistr.²²

Po této porážce začal řád upadat do finančních problémů a územních ztrát. Postupně řádu vypověděl poslušnost i pruský svaz. Vše vrcholí tím, že česká posádka vydává za úplatu králi Kazimírovi IV. řádové sídlo v Malborgu. Velmistr i s vedením řádu se přesouvá do města Královce, které se stává až do roku 1525 jeho hlavním sídlem. Vše

¹⁹ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.23.

²⁰ *Muzeum zamkowe v Malborku* [online]. 2017 [cit. 1.12.2020]. Dostupné z: <https://zamek.malbork.pl/historia/historia-zamku-czasy-krzyzackie-1>

²¹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.82.

²² KUNÍK, František a Wolfgang SCHWANGEN. *Teutonští rytíři*. Praha: CeskyCestovatel.cz, 2010. Cestami historie. ISBN 978-80-90440012. s.98.

vrcholí dne 19. 10. 1466 toruňským mírem, který ukončuje suverenitu řádového státu a řád ztrácí více než polovinu svého území. Přestože byl řád nadále podporován Svatým stolcem, kvůli postupným duchovním proměnám v Evropě o něj přestává být zájem. Na počátku 16. století se řád potýká s vnitřním prostupováním protestantismu, kterému nakonec podlehnou i sám velmistr Albrecht von Brandenburg-Ansbach. Postupně sekularizuje řádový stát, do jehož čela se staví jako pruský vévoda pod polskou korunou.²³ Zbývající část řádu se pod vedením velmistra Walthera von Cronberga pozvedá z upadlé morálky a oslabené víry a stěhuje své sídlo do německého Mergentheimu u Würzburgu. Pod vedením Habsburků se řád postupně vzpamatovává a začíná se zapojovat do obrany Evropy proti Turkům.

Další osudovou ránu zažívá řád během Velké francouzské revoluce (1789-1799), kdy ztrácí spoustu komend a celé baillivy jako Alsasko, Lotrinsko, Koblenz, Alden-Biesen, Franky a Vestfálsko. Roku 1806 byl velmistr Antonín Viktor Rakouský donucen opustit rezidenci v Mergentheimu a stěhuje se do Bruntálu na Moravě. Na konci 18. a zpočátku 19. století ztratil řád spoustu majetku a pozemků. V roce 1809 přikázal Napoleon řád rozpustit. Dne 8. 3. 1834 byl řád přeměněn na duchovně–vojenský s bezprostředním císařským lenním svazkem.²⁴

V roce 1839 proběhla další reforma a reorganizace řádu, kdy velmistr Maxmilián Josef Habsburský s pomocí P. Pettera Paula Riglera vytvořil nová pravidla, dle kterých byl řád zaměřen převážně na nemocniční péči a vojenskou zdravotnickou službu v polních lazaretech. V té době byl také obnoven středověký institut Milosrdných sester od německého domu Panny Marie v Jeruzalémě. V roce 1865 byly v řádu prvně stanovené konventy²⁵ (klášter Lana a hrad Sovinec). Na podporu humanitních aktivit řádu vznikl v roce 1871 institut Mariánu, který má podporovat hlavně nemocné, zraněné a potřebné.²⁶ Roku 1865 zavádí řád institut čestných rytířů a r. 1871 také institut mariánů. Posledním Habsburkem stojícím v čele Řádu německých rytířů byl Arcivévoda Evžen Habsburský, jehož slavnostní intronizace do úřadu velmistra řádu se konala 19. 11. 1894 ve Vídni.²⁷

²³ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní baillivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.52.

²⁴ BOGDAN, Henry. *Řád německých rytířů*. Praha: Garamond, 2009. ISBN 978-80-7407-063-1. s98.

²⁵ *Konvent* (latinsky conventus, tj. schůze, shromáždění, sněm, soud) je v náboženském smyslu označení církevní komunity kněží, řeholníků nebo řeholních sester určitého kláštera

²⁶ Spolek příznivců Řádu německých rytířů následně Německého řádu Čechy, Morava a Slezko, [online]. [cit. 23.11.2020]. Dostupné z: <http://www.deutscher-orden.cz>

V roce 1911 bylo v řádu 136 rytířů a kněží. Dále obhospodařoval 16 škol, 8 nemocnic, 3 hospice a 5 dětských útulků. Podporoval 21 středoškolských studentů, kterým vyplácel stipendia a v neposlední řadě se staral také o 58 invalidů.²⁸ Poslední bojovou akcí řádu byla první světová válka, která měla pro řád katastrofální důsledky. Nejenže řád ztratil podporu nástupnických států habsburské monarchie, ale navíc Československo jeho majetek zkonfiskovalo.

Velmistr Evžen si byl vědom nových společenských poměrů, a tak raději v roce 1923 rezignoval na svůj úřad, a to především proto, aby existenci řádu neohrozil. 27. 11. 1929 získal řád od papeže Pia XI. novou řeholi, kterou byl řád přeměněn na řád řeholních kanovníků a novým názvem „Bratři německého řádu Panny Marie Jeruzalemské“. Řád byl nově rozdělen na československou, rakouskou, lublaňskou a italskou bailivu.²⁹ Další pohromou pro řád byl příchod nacismu, kdy Hitler roku 1938 zakázal činnost řádu v Rakousku a v roce 1939 i v Protektorátu Čechy a Morava. Mimo to řádu zkonfiskoval veškerý majetek. Mnoho sester a kněží pak přišlo o život v koncentračních táborech. Řád to neměl jednoduché ani ve Slovinsku a Itálii, ale přesto přežil.

V současnosti řád působí v České republice, Slovensku, Rakousku, Belgii, Slovinsku, Německu a v Itálii. Je rozdělen do pěti provincií. Řád provozuje desítky nemocnic, sanatorií, studentských domovů, starobinců, domů s pečovatelskou službou a odborných škol. Pořádá výstavy a vydává vlastní časopis (Deutscher Orden).

Patroni, řehole, působnost a oděv

Mezi patrony řádu patří Panna Marie, sv. Jiří, sv. Alžběta Duryňská, sv. Dorota z Montau. Německý řád se řídí heslem *HEILEN UND HELFEN*. (Léčit a pomáhat).

Řehole řádu dle Sv. Augustina, upravená ve vojenských záležitostech podle templářů, ve špitálnictví podle johanitů a doplněna o některé prvky řádového života cisterciánů a dominikánů. Řád německých rytířů působí ve střední a jižní Evropě na blízkém východě a Pobaltí.

²⁸ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.83.

²⁹ *Bailiva, balej* – územní organizační jednotka nebo konvent vyššího statutu u některých rytířských řádů

Bratři německého řádu nosí bílé pláště s černými kříži. Prostí členové řádu nosili bílé nebo šedé barvy oděvu s černým antonínským křížem. Řádoví kaplani mají černé oděvy s bílými plášti. Po reformě z roku 1929 nosí bratři černý talár a bílý plášť s červeným křížem.

Vlajka/prapor

Obrázky s popisy naleznete v příloze „C“ této práce.

5 SITUACE KATOLICKÉ CÍRKVE V 19. STOLETÍ

V této kapitole se budu věnovat postavení církve v Rakousku – Uhersku v období mezi lety 1867 až 1918. Právě v tomto období byl velmistrem řádu německých rytířů arcivévoda Evžen Habsburský, také proběhla první světová válka, která ovlivnila nejen Řád německých rytířů, ale především habsburskou monarchii, jejichž součástí byl právě arcivévoda Evžen Habsburský.

Ještě dříve než se dostaneme do období 19. století bylo by dobré nahlédnout ještě o kousek nazpět a to do období vlády Marie Terezie (1717 – 1780, doba vlády 1740 - 1780) a jejího syna Josefa II (1741 – 1790, doba vlády 1780 – 1790), protože jejich vláda a reformy měli na vývoj církve, ale i společnosti zásadní vliv.

Reformy císařovny Marie Terezie a císaře Josefa II., tj. školské reformy,³⁰ reformy církevní správy, a především pak Toleranční patent, vydaný 13. října 1781, uvolnily cestu dalším křesťanským vyznáním, jež mohly být svobodně šířeny společně s doposud jediným povoleným římskokatolickým vyznáním. Lze tedy konstatovat, že Toleranční patent prolomil zažitou praxi uplatňování zákona *cui regio, eius religio* a značně tak ovlivnil duchovní život nejen v dané době, ale především dob budoucích. Nutno podotknout, že Toleranční patent se nevztahoval na Ašsko a nikterak neměnil postavení Židů. Takto josefínské reformy popisuje Kronika rodiny Fuksových:

„Jozef císař pán a pán náš...vydal patenty, kdežto všichni hrabjata, knížata se ho báli pro jeho moudrost, nebo nesměli žádnýho poddanýho trýznit, neb on poroučil všecky dereše, osly zkazit a nesměl žádný, ani dráb, ani šafář, čelátky na robotě uderyt. Potom ostatní klášterniky, kteří panství měli, rozptýlil a jejich statky pod svou moc vzal. Potom ale za páru let ostatní všecky, jak mužský, i taky ženský klášterní osoby, rozptýlil a ty klášterní kněze do těch kostelů, v kterých nebývalo kněžů, osadil, jako jest v Rymicích, v Kurovicích. A kde bylo vzdálený od kostela, poroučil kostely stavět, jako na Rusavě a jinde. Item taky naporoučil, aby Písmo svatý každý člověk svobodně mohl míti a čísti...“³¹

K tomuto lze dodat, že Josef II. byl svým způsobem vizionářem, na něhož bude v budoucnu pohlíženo jako na sjednotitele křesťanských vyznání.

³⁰ JANUSOVÁ, Jana a Otakar KÁŇA. *Její Veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987. Archiv (Mladá fronta). s. 114.

³¹ VERBÍK, Antonín. *Kronika rodiny Fuksovy*. V Brně: Blok, 1982. s.44.

První polovina 19. století se nesla v duchu nacionálních idejí. Nemálo osobností spojených s národním obrozením byla z řad katolického kléru, např. Stanislav Vydra nebo Josef Dobrovský. Toto téma dominovalo i na půdě náboženství, kdy byl kladen důraz nejen na Pannu Marii, coby zemského patrona, ale i na národní světce, především na sv. Václava, sv. Cyrila a Metoděje, sv. Prokopa nebo sv. Jana Nepomuckého v kontrastu s Janem Husem.

Druhá polovina 19. století nebyla pro církve zrovna ideální. Nejen, že církve utrhla mnoho vážných ran v době osvícenství, ale také se musela vypořádat s novými myšlenkovými směry a bránit se jejich škodlivým vlivům.³² Pro církve to byl těžko zvládnutelný úkol. Kvůli revoluci ve Francii a sekularizaci v jiných státech Evropy přišla církve o značné množství majetku, řada klášterů a řádů bylo zrušeno. Jako důsledek válek, osvícenských názorů, zásahů států a narušením diecézních struktur byl značně narušen i duchovní život lidu.³³ Nutno poznamenat, že v 19. století náboženství a církve ztrácejí dominantní postavení, které měly ještě během osvícenství. Dle Jaroslava Kadlece (1991) bychom mohli toto období nazvat jako „nejnovější úsek církevního života, údobím duchovní sekularizace. Veřejný život nabyl převážně světského rázu, jaký se v dřívějších dobách nikdy nevyskytl.“³⁴ Co se týká hierarchie církve, tak zde je nutné uvést, že biskupy jmenoval do funkce císař, který si zpravidla vybíral příslušníky šlechtických rodin, kteří svou kariéru začínali vesměs jako vojenští důstojníci. V druhé polovině 19. století dochází k postupné změně, kdy biskupové nutně nemusí pocházet ze šlechtických rodů, ale i z prostého lidu a zaslouženě si díky své horlivé službě Bohu a lidu zasloužili místo v naší paměti. Jedná se např. o českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka (1851–1883), olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna (1892-1904), který pocházel z prosté židovské rodiny, nebo královehradeckého biskupa Eduarda Brynycha (1852–1902), který je v Hradci Králové znám především tím, že vybudoval, vysvětil a slavnostně otevřel spolkový dům „Adalbertinum“.

³² KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. 2. díl. Vyd. ZVON, české katolické nakladatelství, 1991. s. 221.

³³ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*. 3., přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4. s. 433.

³⁴ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*. 3., přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4. s. 433.

Svoláním koncilu reagovala Katolická církev v 19. století na nové myšlenkové proudy, které přineslo osvícenství a Velká francouzská revoluce.³⁵ První vatikánský koncil (1869 – 1870) svolal papež Pius IX.³⁶ 29. června. 1868 bulou *Aeternis Patris*. Výsledky koncilu, který reagoval na nové myšlenky a hnutí ve společnosti shrnují dva významné dokumenty. Prvním je dekret o víře *Dei Filius*, jenž řeší vztah rozumu k víře a náboženství. Druhým dokumentem je konstituce *Pastor aeternus*, který přímo odkazuje na jedinečné trvání papežského úřadu od apoštola Petra a ustanovení papežství přímo Ježíšem Nazaretským. S tímto odkazem poukazuje na papežskou jurisdikční moc a neomylnost papežského učitelského úřadu.³⁷ Tento koncil řeší i sociální postavení jedince ve společnosti a tím přímo reaguje na vzrůstající se liberální a sociálně demokratické proudy v tehdejší společnosti. Jeho vyjádření se zdají být konzervativní a mohou působit jako porážka modernistických tendencí části církve, ale atmosféra koncilu, kterého se účastnili i biskupové z Jižní a Severní Ameriky jasně vypovídají o jistém důrazu na tato témata. Za české země se koncilu účastnil arcibiskup pražský Bedřich Josef Schwarzenberg, olomoucký arcibiskup Bedřich Fürstenberg, Jan Valerián Jirsík, biskup litoměřický, českobudějovický biskup Jan Pavel Augustin Vahala a strahovský opat Jeroným Zeidler, přičemž všichni byli příznivci modernistického přístupu v rámci katolické církve. Koncil byl ukončen po obsazení Říma italskou armádou. Nedořešená témata lidské důstojnosti v moderním světě shrnuje encyklika Lva XIII. *Rerum novarum* (1891). Ta přichází s principem solidarity jako odpovědí na společenské postavení jednotlivých vrstev obyvatelstva, kdy průmysl výrazně změnil životní standardy prudce rostoucí světové populace, a to po stránce materiální i duchovní.

Romantismus v českých zemích přináší spíše nacionalismus nežli zájem o duchovno, a proto i mnozí čeští kněží se cítí spíše jako „buditelé“ nežli jako apoštolové víry. Vlastenectví se v tomto období stává jakousi novou vírou. Na vesnicích byly kněžím překážkou v pastorační činnosti jejich vlastní statky, na kterých sami hospodařili. Na druhou stranu i v této době se našli horliví a zbožní kněží, kteří byli církvi a svým farnostem velikým přínosem. Ovšem i v této době byl enormní zájem o vstup do seminářů,

³⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3. s.9.

³⁶ Papež PIUS IX. vlastním jménem Giovanni Maria Mastai-Ferretti narozen 13. 5. 1792, zemřel 7. 2. 1878, jeho pontifikát trval od 21. 7. 1846 do 7. 2. 1878.

³⁷ SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-85959-99-2.

ale podmínky pro přijetí nebyli vůbec optimální. Uchazeč musel mít například maturitní vysvědčení³⁸ s vyznamenáním, což bylo mnohdy příčinou toho, že mnoho nábožensky významných osobností bylo pro církev ztraceno (např. Jan Nep. Neumann).³⁹ Maturitní zkouška byla nyní podmínkou pro následné studium na univerzitě. Ještě možno konstatovat, že vzdělání bylo privilegiem převážně movitých mužů. Ženy se k vyššímu stupni vzdělání mohly hlásit až koncem 19. stol.⁴⁰

Můžeme tedy říct, že v 19. století nebyl dostatek kněží, kteří by byli dostatečně teologicky a filozoficky vzdělání, což mělo za následek to, že se česká církev těžce vyrovnávala s nepřátelskými duchovními proudy a jen těžce jim čelila. Existovala jen hrstka kněží, kteří byli živi z evangelia a eucharistie. To se odráželo i na věřících a jejich duchovním životě. Bylo třeba znovu posílit zbožnost lidu a utužit jeho náboženské vědomí. Tak přišla církev s novými akčními prostředky, které k tomu měly být nápomocné. Mezi akční prostředky, které se osvědčily řadíme křížovou cestu, modlitbu sv. růžence, úctu srdce páně, mariánské májové pobožnosti a od poloviny 19. století se opět začínají konat lidové misie.⁴¹ V postní době se na venkovech konají křesťanská cvičení, která spočívají ve výkladu katechismu. Dle vzoru německých katolíků, se u nás začínají pořádat katolické sjezdy, a to nejen na úrovni diecézí, ale i na úrovni celostátní.

Církev se zaměřila také na tisk, kterému věnovala nemalou pozornost. Tisk byl důležitým nástrojem církve jako obrana proti jejich odpůrcům, zároveň měla informační a vzdělávací charakter. Začaly vycházet časopisy s názvy Hlas katolických jednot nebo časopis Tomáše Škrdleho pro poučení a zábavu „Vlast“ a mnoho dalších. V 19. století byla na školách věnována velká pozornost výuce náboženství, a lze konstatovat, že snad v žádné době nebyly děti tak svědomitě připravovány k přijetí svátosti jako právě v 19. století, což bohužel v některých případech vedlo spíše, nežli k upřímné a čisté lásce k Bohu, k učení katechismových pouček nazpaměť a zbožnost těchto dětí začínala a končila

³⁸ Počátek maturitních zkoušek se objevuje na počátku 19. století (1812) v Prusku a do českých zemí se dostaly v roce 1849. Maturitní zkouška otevírá dveře žákům pro vstup na univerzity.

³⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. 2. díl. Vyd. ZVON, české katolické nakladatelství, 1991. s. 224.

⁴⁰ WAGNER, Wilhelm J. *Habsburská monarchie: dějiny Rakouska-Uherska slovem i obrazem*. Vydání druhé. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. V Praze: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6278-9. s. 45.

⁴¹ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1. s. 121.

tónem zvonku.⁴² Tento problém byl také na straně pedagogů. Jejich vyučovací metody byly zastaralé, mnohdy pod úrovní znalostí samotných žáků a mimo školu se učitelé o své žáky vůbec nezajímali. Náboženské úkony (nedělní mše, sv. přijímání, sv. zpověď apod..) byly přísně hlídány a kontrolovány, což způsobilo to, že se děti často od víry odvracely nebo byly vůči víře lhostejní. I přes toto všechno můžeme zmínit, že do roku 1918 setrvalo přibližně 90 procent národa, byť někteří jen formálně, v katolické církvi.

Druhá pol. 19. století a přelom století 20. přinesl v rámci církve i možnosti nových aktivit např. na poli sportu, kdy byla v roce 1909 mons. Janem Šrámkem založena tělovýchovná organizace s názvem Orel.⁴³ V rámci literární tvorby vzniká uskupení Katolická moderna snažící se o spojení katolické víry a soudobého moderního umění (Sigismund Bouška a Xaver Dvořák) nebo poetickým popisem života na vsi a lidového folklóru (Jindřich Šimon Baar, Karel Dostál – Lutínov).

⁴² KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. 2. díl. Vyd. ZVON, české katolické nakladatelství, 1991. s. 227.

⁴³ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1. s. 287.

6 ORGANIZACE A STRUKTURA ŘÁDU PO ROCE 1839

V předchozí kapitole jsme nahlédli na postavení církve a zlehka se dotkli i běžného života v Rakousku – Uhersku. Nyní se podrobněji představíme organizaci a strukturu řádu po roce 1839.

Veliký vliv na nové nastavení řádu měl jeho velmistr Maxmilián Josef (1782–1863), který v letech 1839-1840 provedl řadu reforem. Řád německých rytířů přijal 26. 2. 1839 nová statuta (Kniha řádu čili Soubor nových pravidel, stanov a předpisů Řádu německých rytířů 1606-1839), podle kterých se řád má zaměřit především na stálou nemocniční péči a válečnou službu v polních lazaretech. V řádu byla nově vyzdvižena činnost kněžích, řádových sester a charitativní činnost. Také z toho důvodu byl obnoven Institut Milosrdných sester od německého domu Panny Marie v Jeruzalémě, který zanikl už v 17. století. Byly stanoveny první konventy v Lanng v Lana r.1854 a Sovinec r. 1858 a zaveden institut čestných rytířů (r.1865) a institut mariánů (r. 1858).⁴⁴

„Zásadní obrat v celkovém postavení řádu přinesla nová statuta z roku 1929. Zavedla nový název "Německý řád", zcela zrušila rytířskou složku (její členové byli ponecháni na dožití), pojala řád jako sdružení kněží, sester a familiářů, položila zvýšený důraz na funkci pastorační, vzdělávací, humanitární a sociální. Tato reforma řádu byla reakcí na jeho existenci v nových podmínkách moderní společnosti, v níž se dostávaly do popředí problémy humanitární a sociální, naproti tomu ideály středověkého rytířství byly považovány za přežitek a také válka dostávala jiný charakter než střetnutí rytířských bojovníků, dbajících přitom určitých zásad.“⁴⁵

⁴⁴ BUBEN, M. Milan. *Encyklopedie Řádů a kongregací Českých zemí*. 1. díl. Vyd. Libri, 2002. s.83

⁴⁵ *Německý řád* [online]. [cit. 10.1.2021]. Dostupné z: <http://www.nemeckyrad.cz/index.php/historie-radu/20-stoleti>

6.1 Současné členění řádu

V současné době má řád tuto strukturu:

- Velmistr řádu
- Úřad velmistra
- Generální rada
- Generální prokurátor
- Centrální archiv německého řádu
- Provincie sester
- Provincie bratrů
- Bailivy a kumturství familiářů

7 ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ V OBDOBÍ VELMISTRA EVŽENA HABSBUŘSKÉHO (1863 - 1923)

Podle prešpurské mírové smlouvy z 26. 12. 1805 má majetek Německého řádu a hodnost velmistra a mistra pro Německo a vlašské země dědičně přejít na rakouskou dynastii.

Císař František se sám prohlásil za patrona a ochránce Řádu německých rytířů. Řád byl uznán za samostatnou duchovně vojenskou instituci a vydal stanovy k reorganizaci řádu. Řád byl až do roku 1923 pod vedením rakouských arcivévodů. Od roku 1804 do roku 1835 to byl Anton Viktor von Österreich, arcivévoda, po něm 1835–1863 Maxmilian Joseph von Österreich-Este, arcivévoda. 1863 – 1894 Wilhelm Franz von Österreich, arcivévoda. Jako poslední se vedení řádu ujal Habsburk, arcivévoda, Eugen von Österreich v letech 1894–1923. Evžen neotálel a ihned po nástupu do funkce velmistra se pustil do tvrdé práce. To se také projevilo. V prvních deseti letech po nástupu Evžena získal řád zpět svůj původní lesk a dobré povědomí mezi lidmi.

Mezi prvními projekty, do kterých se velmistr pustil, byla výstavba špitálu v Bruntálu. Projekt byl dokončen v roce 1898, kdy byl špitál i vysvěcen. Špitál měl celkem 30 lůžek, kdy 24 lůžek bylo bezplatných, 4 lůžka pro platící a poslední dvě oddělená pro infekční pacienti. Velmistr se také snažil o to, aby v každé obci Tyrolska byl zřízen útulek pro chudé. Postupně umísťoval řádové sestry do mateřinců, chudobinců, lázní a do venkovských škol.

Evženovým dalším projektem byl hrad Bouzov, kterým byl okouzlen od své návštěvy roku 1888, kdy hrad navštívil ještě s dalšími dvěma arcivévodami. Nutno podotknout, že hrad byl ve vlastnictví řádu již od 18. století. Nicméně nebyl nijak zvlášť udržovaný a chátral. Evžen byl hradem fascinován. Rozhodl se, že z něj vybuduje velkolepé sídlo pro sebe a svou matku Alžbetu, ale také pro ceremoniální a reprezentační potřeby řádu. Dále nechal zřídit řádovou knihovnu v Bruntálu, která čítala více než 20000 svazků knih.

Co se týká připravenosti řádu pro nasazení v boji a zajištění zdravotní péče, byla vždy na velmi vysoké úrovni a to především proto, že sám velmistr velmi často tuto připravenost osobně kontroloval. O tom svědčí i dopis, který Evženovi poslal jeho strýc Leopold, hrabě Künigl, během válečného nasazení v roce 1917.

Cituji:

„Milý synovče Evžene! V této již tři roky trvající válce si získal Německý řád, který se nachází pod vedením Vaší milosti, nezapomenutelné zásluhy v sanitární péči. Všechna zdravotnická zařízení Německého rytířského řádu byla velkolepě připravena již v míru a nyní jak na frontě, tak také v zázemí dokazují, že odpovídají v plné míře nejvyšším požadavkům a nárokům, které jsou na ně kladeny, a přispívají k tomu, že mnoha tisícům zraněných a nemocných vojáků se navrací nejdražší ze statků, tedy zdraví. V neúnavné osobní péči jste dokázali, Vaše milosti, věrni starodávné řádové tradici, úspěšně působit také v charitativní oblasti. Za všechny tyto vynikající výkony v oblasti sanitární péče vyslovuji Vaší milosti a Německému rytířskému řádu nejvřelejší dík a své největší uznání. Karl, Reichenau, dne 3. srpna 1917.⁴⁶

Řád Německých rytířů se v daném období věnoval převážně charitativně vojenskému poslání. Hlavním zaměřením řádu bylo budování polních špitálů a poskytování zdravotní péče v boji. „V roce 1914 existovalo 1353 nositelů nižšího stupně řádového Mariánského kříže, z nichž převážnou většinu představovali rakouští, uherští a čeští důstojníci armády tehdejší monarchie. Poslední dekoroval velmistr Evžen přímo na italské frontě během první světové války. Mimo řádných rytířů dělících se na velkokapituláře, komtury a běžné profesy, existovalo k témuž datu 29 rytířů čestných a 76 Mariánských rytířů. Kromě toho bylo k řádu přidruženo 46 podporovatelů řádové špitální služby z řad příslušníků evropský panovnických domů“.⁴⁷ V letech 1889-1898 nechal řád vybudovat nové špitální domy ve Freisachu, Vrbně pod Pradědem a rok nato také v Bruntále.

Během první světové války byli spolu s velmistrem v boji nasazeni důstojníci rakouské armády s různě vysokým postavením a rytíři řádu. Především se však řád věnoval zdravotní péči, kdy stavěl takzvané špitální vlaky, zřizoval a vedl polní lazarety. Některé prameny uvádějí, že jejich kapacita byla až 3000 raněných.⁴⁸

⁴⁶ RÁČ, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 102.

⁴⁷ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.118.

⁴⁸ Srov. Gruber O.T., *Deutschordensschwesteren*, Bonn – Godesberg 1971, s. 137 a dále.

Řádoví špitálníci dokonce disponovali tak vyspělou technikou, jako byl například polní rentgen, který byl použit v řádové polní nemocnici v Rowelu.⁴⁹

První světová válka končí rozpadem Rakousko–Uherska⁵⁰, což mělo zásadní vliv na další fungování řádu, a to především proto, že většina nástupnických států zaujala negativní postoj ke všemu, co nějak souviselo s Habsburky. Český stát roku 1919 zkonfiskoval majetek řádu a řád se nacházel v nelehké situaci, kdy hrozilo jeho zrušení. Na to reagoval velmistr Evžen svou rezignací. Roku 1923 abdikoval a řád si zvolil nového velmistra. Tím se stal biskup Norbert Jan Nepomuk Klein, který vedl řád až do roku 1933.

⁴⁹ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 94.

⁵⁰ WAGNER, Wilhelm J. *Habsburská monarchie: dějiny Rakouska-Uherska slovem i obrazem*. Vydání druhé. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. V Praze: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6278-9 s. 159.

8 ARCIVÉVODA EVŽEN HABSBURSKÝ

Evžen Habsbursko-lotrinský se narodil 21. května roku 1863 na zámku v Židlochovicích. Jakožto syn arcivévody Karla Ferdinanda Rakousko-Těšínského měl už od narození nárok na titul arcivévody. Jeho Maminka Alžběta Františka Marie Habsbursko-Lotrinská byla rakouská arcivévodkyně, princezna modenská a těšínská. Evžen byl 30. května pokřtěn benediktinským opatem z Raigernu.

Evžen byl čtvrtým nejmladším (celkem 5 sourozenců) synem. Byl velmi nadaný, ovládal několik jazyků jako francouzštinu, maďarštinu, češtinu a němčinu. Evžen už odmala miloval hudbu, věnoval se hře na klavír a zpěvu, proto také studoval dějiny umění. Věnoval se také studiu rakouských dějin. Vystudoval gymnázium a vojenskou školu ve vídeňském Novém Městě a už ve 14 letech se stal poručíkem u tyrolských myslivců. U Habsburků bylo zvykem, že se každý muž vyučí řemeslu, tak se i Evžen vyučil truhlářem. Evženovi rodiče byli zastánci tvrdé výchovy otužováním, tak ani v dospělosti neměl arcivévoda rád zimy a často si stěžoval na chladné metody svého dětství.⁵¹ Arcivévoda Evžen se uměl velmi radostně a srdečně smát. Také je o něm známo, že velmi nerad psal, přesto byl velmi svědomitý a pracovitý, snažil se veškerou korespondenci a administrativu vyřešit v co nejkratším termínu. Co Arcivévoda Evžen opravdu nesnášel, to byly pomluvy, ty ho dokázaly opravdu řádně rozčílit.⁵² I přes své vysoké postavení a majestátnost si dokázal zachovat skromný a prostý životní styl. Evžen procestoval Evropu a navštívil i Egypt.

Jak to bylo v této době u šlechticů zvykem, tak i Evžen prošel velmi rychlou vojenskou kariérou.⁵³ V roce 1888 začínal jako major u pěšího pluku, v roce 1889 byl povýšen do hodnosti podplukovníka a během krátké doby na plukovníka. Mezitím byl převelen k jazyzgskému a kumánskému husarskému regimentu, kde byl povýšen na generála kavalérie a 11. 10. 1908 se stal generálním vojenským inspektorem a vrchním

⁵¹ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 28.

⁵² RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 27.

⁵³ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailyvy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.118.

velitelem zemské obrany v Tyrolsku a Vorarlbergu. Evžen byl velmi dobrým vojákem. Prošel první světovou válkou. Za svou vojenskou kariéru získal mnoho vojenských vyznamenání a ocenění, jako například roku 1904 papežský Kristův řád, roku 1907 papežský kříž Řádu sv. hrobu, roku 1909 pruský královský Řád černého orla, roku 1916 řád Pour le Merite a roku 1917 velkokříž Vojenského řádu Marie Terezie.

Doposud neporažený a uznávaný vojevůdce vstupuje v roce 1885 do Řádu německých rytířů. Zde podstoupil roční zkušební dobu, která skončila dne 23.12. 1886. 11. ledna 1887 je v c. a k. dvorním a městském farním kostele sv. Augustina pasován na rytíře a dva dny na to se stává koadjutorem velmistra.⁵⁴ Roku 1894 po smrti velmistra Wilhelma se stává Arcivévoda Evžen Habsburský–lotrinský velmistrem Řádu německých rytířů. Jako sídlo si zvolil zámek v Bruntále. Jedná se o posledního Habsburka a šlechtice stojícího v čele Řádu.⁵⁵

Evžen během působení v Řádu byl opravdu velmi činný, podporoval průmysl (pivovary a palírny jako je Seliko Bruntál, dřevozpracující průmysl aj.), staral se o lázně Karlova studánka, ale také nechal velkoryse a odborně přestavět hrad Bouzov, v Bruntále vybudoval rozsáhlou obrazovou galerii, knihovnu, která čítala více než 20 000 svazků, budoval školy, nemocnice a také se důkladně staral o udržování, restaurace a opravy řádových hradů a zámků.

I přes veškerou práci, kterou vykonával pro Řád, zůstal Evžen také aktivním důstojníkem rakouské armády, kde dosáhl hodnosti polního maršála. Evžen se aktivně účastnil 1. světové války, a to jako velitel rakouských vojsk. Na Balkáně v roce 1914 velel 5. armádě, roku 1915 vystupoval jako velitel jihozápadní fronty proti Itálii, v letech 1916-1917 působil jako velitel tyrolské skupiny vojsk a ke konci války 1917-1918 byl opět nasazen jako velitel na jihozápadní frontu.⁵⁶

Po pádu Habsburské monarchie Evžen vycítil, že jeho další setrvání v pozici velmistra by mělo pro řád neblahé následky. Aby řádu zajistil další existenci, tak s papežským svolením, kdy papeže ujistil, že jeho odstoupení je pro zachování řádu nezbytné, dne 30. 4. 1923 rezignoval. Nicméně v řádu i nadále setrval jako prostý rytíř.

⁵⁴ Koadjutor = církevní hodostář pomáhající arcibiskupovi nebo taky pomocný biskup

⁵⁵ ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu: se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1. s.116.

⁵⁶ HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. 3. vyd. Přeložil Milan KOUŘIMSKÝ, přeložil Milada KOUŘIMSKÁ. Praha: Brána, 2010. ISBN 978-80-7243-455-8. s.90.

Po rezignaci se přesouvá do města Basilej ve Švýcarsku. Zde je až do roku 1934. Dále se stěhuje do německého řádového konventu v Gumpoldskirchenu, kde je až do roku 1938. Následně se přesouvá do Vídně, kde zůstává až do 1.4. 1945. Od 2.4.1945 až do 21.8. 1945 pobývá ve Stroblu. Nakonec zůstává v Innsbrucku. Na sklonku svého života prodělal Evžen zápal plic. Po prodělaném zápalu plic byl Evžen poslán na rekonvalescenci do italského Merana, kde 30. prosince roku 1954 umírá. Arcivévoda Evžen Habsburský je pochován v chrámu sv. Jakuba v Innsbrucku, a to ve stejné hrobce spolu s prvním velmistrem Řádu německých rytířů z rodu Habsburků Maxmiliánem I.

Za svého života během své obětavé a horlivé práce získal Evžen několik ocenění, titulů a čestných míst.⁵⁷

8.1 Vykonávané protektoráty a čestná místa

Kurátor Císařské akademie věd ve Vídni, protektor Císařsko-královské ústřední komise pro památkovou péči, protektor Společnosti přátel hudby ve Vídni, protektor mezinárodní nadace „Mozarteum“ v Salcburku, protektor Hudebního spolku v Innsbrucku, český prezident Spolku pro nauku o historických zbraních v Drážďanech a čestný člen Rakouské akademie věd ve Vídni.

8.2 Udělené doktoráty:

Dr. h. c. phil. a Dr. h. c. med. Univerzity Leopolda Františka v Innsbrucku

Dr. h. c. jur. et rer. pol. Univerzity v Agramu

Dr. h. c. Vysoké školy pro zemědělskou kulturu ve Vídni.

⁵⁷ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 25.

9 ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ, ARCIVÉVODA EVŽEN A HRAD BOUZOV

9.1 Historie hradu Bouzov

Hrad Bouzov byl vystavěn na přelomu 13. a 14. století.⁵⁸ Nachází se v severozápadní části okresu Olomouc ve stejnojmenné vesnici Bouzov. Do konce 17. století sloužil hrad převážně jako panské sídlo a v průběhu doby několikrát změnil majitele. Během třicetileté války sloužil hrad jako císařská pevnost, a dokonce jako vězení pro švédské zajatce. V roce 1696 kupuje hrad Řád německých rytířů, který jej nechá zchátrat a následně za velmistra arcivévody Evžena Habsburského zrekonstruovat a přestavět. Hrad řádu patřil až do roku 1939, kdy jej zabavují nacisté a hrad využívají jako základnu pro jednotky SS. Po skončení druhé světové války je hrad zkonfiskován československým státem. V současnosti Řád německých rytířů bojuje o to, aby mu byl hrad navrácen.

9.2 Arcivévoda Evžen Habsburský a hrad Bouzov

Při vyslovení slova Bouzov se většinou vybaví právě Hrad Bouzov a také většina lidí ví, že právě tento hrad je nějakým způsobem spojen právě s Řádem německých rytířů. Už ale jen malá skupina lidí si spojí hrad Bouzov právě s postavou arcivévody Evžena Habsburského, přestože tento muž hraje v historii hradu velmi významnou roli. On je totiž tím, kdo se zapříčinil o současný vzhled hradu. Vděčíme mu za to, že se hrad vůbec dochoval a nezchátral. Po smrti Karla Ferdinanda (r.1873) pobýval Evžen se svou matkou právě na hradě Bouzov, takže zde prožil část svého dětství, z tohoto důvodu měl k hradu velice silný osobní vztah.

Když se Evžen roku 1888 na hrad vypravil, tehdy už jako příslušník řádu a čekatel na velmistrovský úřad, bylo rozhodnuto. Evžen, pro něhož byly rytířské ideály zásadní, chtěl opět řádu navrátit ztracený lesk a byl rozhodnut, že právě tento hrad je pro jeho účely nejvhodnější. Jeho představou bylo, že hrad bude sloužit jako zázemí pro něj a jeho matku

⁵⁸ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bouzov: hrad jižně od Mohelnice*. 3., dopl. a rozš. vyd. Dobrá: Beatris, 2009. Putujeme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-86737-93-5. s. 32.

arcivévodkyni Alžbětu, ale zároveň bude i zázemím pro rytířskou třídu Řádu německých rytířů.

Když se Evžen roku 1894 stal velmistrem rozhodnul se tedy hrad přestavět. K tomu si přizval proslulého mnichovského architekta George von Hauberrissera, jenž měl vystudovanou architekturu v Mnichově, kde byl následně zaměstnán jako architekt. Georg von Hauberrissera měl řadu zkušeností, které získal například prací na gotickém kostele Svatého srdce ve Štýrském Hradci nebo na Nové radnici v Mnichově. Evžen měl vystudovanou historii a umění, a tak se snažil k historickému objektu přistupovat velmi citlivě. George von Hauberrissera nakonec pro hrad navrhnul románsko-goticko-renesanční styl, provedl průzkum a zpracoval stavební projekt.⁵⁹

Nejlépe popsanou rekonstrukci hradu Bouzov najdeme na internetových stránkách Německého řádu. „Nejdříve bylo nutné zajistit komunikace mezi železnicí (Mohelnice-Loštice) a hradem. Byly vybudovány silnice, včetně serpentin vedoucích až k hradu a vodovod. Staviteli byli pánové Vodička z Uničova a inženýr Jeniš z Mohelnice. Prvním krokem byl rozsáhlý odborný průzkum, protože arcivévoda Evžen v zásadě chtěl hradu vrátit jeho původní středověký vzhled. Byly odkryty omítky a nalezeno mnoho historický fragmentů, které byly prozkoumány, očištěny a znova zakomponovány do stavby. Byl zmapován původní půdorys hradu, objevena hlavní věž, která během minulých přestaveb zcela zmizela. Bylo strženo severní křídlo, znova vybudováno a dokončeno roku 1896. V roce 1897 došlo rovněž na Oppersdorfské křídlo, které bylo také celé vybudováno znova, avšak podle původního středověkého zaměření. Hlavní věž byla obnovena během dvou let. V roce 1898 bylo pracováno na Alžbětině křídle a v následujícím roce na východním křídle. V roce 1900 došlo k vybudování hradní kaple a její věže. Ústřední socha sv. Jiří byla přivezena z řádového domu v Benátkách a do stěn kaple byly zabudovány náhrobní kameny řádových hodnostářů, které byly přivezeny z pohřební kaple řádového hradu Horneck u Gundelsheimu na řece Neckar. Potom se stavaři soustředili na obnovu hradeb a jednotlivých bašt. Vnitřní vybavení hradu je pozoruhodnou symbiózou středověkých rytířských forem s novinkami technického věku, aniž by se navzájem rušily.“⁶⁰ Celá přestavba hradu vyšla řád na 2,4 milióny rakouských korun, které byli uvolněny z výnosů řádových velkostatků se souhlasem řádové kapituly.

⁵⁹ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmédia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 92.

⁶⁰ *Německý řád* [online]. [cit. 12.1.2021]. Dostupné z: <http://eugen.nemeckyrad.cz/hrad.html>

Bohužel k představám Evžena už nedošlo a hrad řádu příliš dlouho nesloužil, začala první světová válka a Evžen i řádoví bratři odešli plnit úkoly ke svým útvarům. Po první světové válce sice Evžen v rámci zachování řádu abdikoval, ale hrad zůstal ve vlastnictví řádu až do roku 1939, kdy jej zkonfiskovali nacisté.⁶¹ Po skončení druhé světové války hrad okamžitě zabrala Československá republika. Roku 1999 byl hrad prohlášen za národní kulturní památku.⁶² V současné době je možné hrad navštěvovat jako památku a obdivovat tak práci arcivévody Evžena Habsburského.

⁶¹ VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bouzov: hrad jižně od Mohelnice*. 3., dopl. a rozš. vyd. Dobrá: Beatris, 2009. Putujeme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-86737-93-5.

⁶² *Národní památkový ústav*, Památkový katalog, Hrad Bouzov [online]. [cit. 15.1.2021]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/hrad-bouzov-535174>

10 EXILOVÁ LÉTA ARCIVÉVODY EVŽENA HABSBURSKÉHO

V této kapitole se pokusím přiblížit to, co čekalo arcivévodu Evžena Habsburského po zhroutilí monarchie v roce 1918, v období politického převratu. Po pádu Rakouska-Uherska nebyla situace pro příslušníky šlechtický rodů vůbec příznivá, a už vůbec ne pro Habsburky.⁶³ Na základě takzvaného Habsburského zákona ze dne 3. 4. 1919, který se týká vypovězení ze země a převzetí majetku dynastie habsbursko-lotrinské, přichází řád o svého představeného ve správním centru Vídně, ze které je arcivévoda Evžen vykázán. Pro Evžena to není lehká situace. Nejen, že musí řád vést z dalekého exilu, ale kvůli jeho válečnému působení není zrovna oblíben v Itálii, Království Srbů, Chorvatů ani u Slovinců, dokonce je možné konstatovat, že je zde nenáviděn. Od 5. 3. 1919 Československé ministerstvo zemědělství uvalilo na Evženovy osobní statky nucenou správu a začalo je vyvlastňovat. O něco později (3. 6. 1919) se zachovali obdobně i Jugoslávci. Aby řád pro něj nepříznivou dobu přežil, bylo třeba zaměřit se na jeho změny, především reformace, které by z rytířského řádu udělaly řád duchovní.

Arcivévoda Evžen opouští Rakousko v dubnu roku 1919 a stěhuje se do švýcarského města Basilej. Ovšem ještě před opuštěním Vídně rozděljuje potřebné pravomoci mezi jednotlivé převory řádu. Zároveň arcivévoda Evžen jmenoval svého zástupce, kterým se stal kancléř Gustav, rytíř z Bandianu. Jeho úkolem byla správa majetku řádu, který zatím nebyl zabaven, ale také správa arcivévodova osobního majetku. Arcivévoda Evžen byl od řádu příliš vzdálen na to, aby ho mohl řádně vést, což působilo nemalé problémy, a tak se rozhodl pozvat do Basileje převory semináře v Laně, P. Langebnera a P. Alfreda. S těmi se domluvil, že připraví konferenci převorů a řádových kněžských seminářů ve Friesachu. Výsledkem měla být vnitřní reforma řádu, zhotovení nových statut, rozšíření Generální kapituly o kněží a ustavení převorů nositeli plné moci řádu v jednotlivých nástupnických státech.⁶⁴ Shromáždění kapituly proběhlo 5. 10. 1920 v Basileji.

Dne 11. 11. 1920 dává císař Karel zmocnění Evženovi pustit se do potřebných změn v rámci německého řádu. Už v dubnu následujícího roku (8. 4. 1921) zahájil Evžen

⁶³ PROKŠ, Petr. *Habsburkové & velká válka (1914-1918): [první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska 1914-1918]*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN 978-80-206-1203-8. s. 256.

⁶⁴ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 128 - 129.

přestavbu řádu z rytířského na duchovní tím, že jmenoval brněnského biskupa Dr. Norberta Kleina, opavského převora p. Huberta Hankeho, převora v Laně p. Korbiniana Langhebnera a převora v Lublani p. Valentina Ucaka, řádovými knězi Generální kapituly. Biskup Klein byl zároveň zvolen zástupcem velmistra, který bude mít na starosti stanovené vizitace konventů a společenství sester, a to hlavně mimo rakouskou bailavu.

I přes tyto změny se nepodařilo dostatečně čelit nátlaku zvenčí. Převážně v Čechách rostl odpor ke všemu, co nějak souviselo s Habsburskou monarchií, a i na základě toho byl řád považován za jakousi hrozbu. Dokonce bylo ze strany československé vlády požadováno, aby arcivévoda rezignoval na svou funkci a hrozila, že pokud se tak nestane, bude veškeré jmění řádu zkonfiskováno. Československou republikou se dokonce šířilo heslo „*lépe Hitler nežli Habsburk*“,⁶⁵ což se Českoslovákům už za pár let vyplnilo. Evžen měl zájem, aby byl řád zachován, jak v Československu, tak Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, a proto svolal na 3. – 5. 10. 1922 do Basileje generální kapitolu. Předmětem tohoto zasedání bylo očištění řádových stanov od problematických pasáží, které se týkaly především výsad rakouského arcidomu a šlechty, nebo aby se řád uchránil vměšování cizích představitelů eventuálně přesunem majetku.

Až do své rezignace se snažil dle svých možností plnit řádové závazky, ale nakonec sám usoudil, že má-li řád přežít a dokončit klerikální přeměnu je nezbytné, aby řád opustil. Evžen předkládá v dubnu roku 1923 Svatému stolci žádost o rezignaci na post velmistra Německého řádu, které odůvodnil tím, že jeho odstoupení je pro existenci řádu nezbytné. 19. 4. 1923 bylo Evženovi oznámeno, že papež Pius XI bere jeho rezignaci na vědomí a souhlasí s ní.

Jako nový velmistr byl 30. 4. 1923 zvolen biskup Norbert Jan Nepomucký Klein (1866– 1933).⁶⁶ Jeho nástupem do funkce velmistra byly dokončeny změny stanov řádu a rytířská složka zmizela už i z názvu řádu, který byl nově označován už jen jako Německý řád. Norbert J. N. Klein jako velmistr vedl řád až do roku 1933 a téhož roku zemřel.⁶⁷

⁶⁵ RÁČ, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 129.

⁶⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. 2., dopl. vyd. V Bruntále: Muzeum, c2009. ISBN isbn978-80-87038-12-3. s. 48.

⁶⁷ P. N. Klein, OT - Osobnost Norberta Kleina a jeho činnost v souvislosti s hradem Bouzovem - stránka č. 6 †. † Aktuality, zprávy - Řád německých rytířů, Německý řád † [online]. Copyright © Všechna práva vyhrazena 2014 [cit. 25.02.2021]. Dostupné z: http://www.deutscher-orden.cz/p_norbert_klein_strana6.php

Evžen i nadále zůstává v Německém řádu ovšem už ne jako velmistr, ale pouze jako řadový rytíř. Až do roku 1934 žije ve švýcarském městě Basilej v pronajatém hotelovém pokoji hotelu U tří králů, kde měl pronajaté celé patro s obývacím pokojem, ložnicí a koupelnou a romantickým výhledem na řeku Rýn. Evžen zde prožil celkem 15 let a za tu dobu tady získal přezdívku Arci. Ještě dnes si jej pod touto přezdívkou všichni v Basileji pamatují.⁶⁸ Rakouská bailiva se již delší dobu snažila o to, aby se její bývalý velmistr mohl vrátit zpět do Vídně, ovšem netolerantní republika vždy tuto žádost zamítla, a tak byl Evžen smířen s tím, že svůj život dožije poklidně v Basileji. V květnu roku 1932 odstupuje ve Vídni Burešova menšinová vláda a vzniká nový kabinet, který se má opírat o křesťanské sociály a Zemský svaz, sestavením vlády je pověřen doktor Engelbert Dollfuss. Dollfuss věděl, že je třeba nějak čelit takové síle, kterou představoval Hitler a je nutné proti ní postavit jinou sílu, a to ve formě návratu Habsburků do Rakouska. Dollfuss prohlásil, že zaujímá proti monarchii rezervovaný postoj a nabídl spolupráci právě Evženovi který byl bezpochyby nejoblíbenějším arcivévodou habsburského rodu a slavným válečným veteránem. Lze tedy říct, že Evžen byl právě tím symbolem rakouského patriotismu, který byl třeba k novému ozdravení země. Dollfuss Evženovi zároveň přislíbil, že se nemusí po návratu do vlasti vzdát habsburských práv.

A tak doposud Evženův apolitický a poklidný život v jeho úctyhodných 70 ti letech dostává jiný směr. Evžen, vědom si své rodové a vlastenecké povinnosti, se dává k dispozici politice, které nebyl dříve vůbec nakloněn. Již během prvních jednání dává arcivévoda Dollfusovi najevo, že zákon o Habsburcích je pro vlast ostuda a měl by být zrušen. Dollfuss s Evženem souhlasí, bohužel ostatní státy jsou proti, hlavně Československo, Maďarsko a Jugoslávie. Nakonec habsburský zákon setrval, ale již neměl původní sílu.

Arcivévodovi Evženovi Habsburskému bylo dne 24. 4. 1934 ve Vídni oficiálně vydáno povolení k pobytu. A tak arcivévoda 23. 5. 1934 opouští Basilej a vrací se do Rakouska. Evžen zde bude pobývat v konventu Gumpoldskirchen jako řadový rytíř.⁶⁹ V Rakousku mu byly určeny hlavně reprezentativní úkoly, také zastupoval císaře Otto von Habsburka při různých slavnostních událostech. Evžen jako polní maršál a starý voják se také velmi zajímal o vše, co se dělo kolem Hitlera, vojenské síly a techniky. Činil tak

⁶⁸ RÁČ, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 163.

⁶⁹ *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Evžen Rakousko-Těšínský [cit. 10.2.2021]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Evžen_Rakousko-Těš%C3%ADnský

nejen z vlastního zájmu, ale především ze zájmu o svou vlast a její osud. Situace kolem Evžena a řádu se dále vyostřovala. Několikrát ho navštívilo gestapo, které se velmi zajímalo o jeho příbuzenské poměry, především k císaři Františku Josefovi, ale také mu byla pozastavena jeho penze. Nakonec vše vrcholí rozpuštěním řádu. Evžen spolu s novici a řádovými sestrami musel opustit Gumpoldskirchen. Likvidátor řádu zatím Evžena přestěhoval do bytu v Hietzingu (nejbohatší, historická část Vídně). Evženovi najednou opět začala chodit penze. Evžen trávil dny převážně doma, věnoval se četbě, hře na klavír a vedl zápisy svých sbírek. Kolem arcivévody bylo najednou ticho, i když Vídeň zažívala krušné chvíle, a to především díky leteckým náletům. V Rakousku zuřila válka a Evženovi věrní z ministerstva se snažili arcivévodu dostat co nejrychleji pryč. Evžen byl tvrdohlavý a hodlal setrvat, ale po dvou prodělaných srdečních příhodách, kdy byl lékaři varován, že pakliže neopustí Vídeň, tak za jeho zdraví neručí, Evžen nakonec 1. 4. 1945 Vídeň opouští. Lze tedy konstatovat, že Evžen přečkal téměř celou druhou světovou válku ve Vídni.⁷⁰

Arcivévoda Evžen se rozhodl odcestovat do Innsbrucku v Tyrolsku. Původně se měl arcivévoda ubytovat v hotelu „Kreid“, ovšem po příjezdu zjistil, že tento hotel byl zabaven a obsazen Francouzi. Nakonec Evžen našel alespoň dočasné ubytování ve vile barona a baronky Tannsteinových. Tyrolsko mělo na arcivévodovo zdraví dobrý vliv, arcivévoda chodil na krátké procházky, rád navštěvoval místní obyvatele a podnikal výlety do nedalekého Innsbrucku. To vše mělo velmi pozitivní přínos pro jeho fyzickou i psychickou kondici v takové míře, že jeho srdeční obtíže rychle ustupovaly, což potvrdili i lékaři. Nakonec se nejen za pomoci Evženových přátel, ale i díky finanční podpoře, podařilo sehnat pro arcivévodu ubytování v domě ve Igls v Innsbrucku, kde nakonec strávil 9 let. Zajímavé je, že za těch 9 let zde stihlo arcivévodu navštívit minimálně 1500 návštěv.

Arcivévodovi je 92 let a jeho zdravotní stav zdá se být uspokojivý, a proto mu je naplánován ozdravný pobyt v hotel-sanatorium v italském historickém lázeňském městu Merano. Bohužel těsně před odjezdem Evžena náhle zradilo zdraví a dostává oboustranný zápal plic. Odjezd se kvůli léčbě pozdržel o tři týdny. Arcivévoda sice ještě není plně zdravý, ale dle lékaře je již schopen cesty, a tak přeci jen odjíždí na doléčení do Merana.

⁷⁰ RÁC, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9. s. 68.

Bohužel Evženovi se 28. prosince přitíží, jeho srdce už nezvládá nápor, ztrácí vědomí a 30. prosince 1954 ve společnosti řádových bratrů a sester za neutichajících modliteb umírá. Arcivévoda Evžen Habsburský je pohřben po boku svých předků, řádových bratrů a velmistra Maxmiliána v kostele sv. Jakuba v Innsbrucku.⁷¹

⁷¹ *Rakousko-Uherská armáda*, [online]. [cit. 30.3.2021]. Dostupné z: <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/erzeugen.htm>

11 ZÁVĚR

Arcivévoda Evžen Habsburksý byl neobyčejnou osobností, který pro svůj řád žil, byl pro něj obrovským přínosem a mnohé mu obětoval. Evžen byl ovšem také vlastencem a hrdým členem rodu Habsburků, což několikrát svými činy dokázal. Zasloužil by si daleko více pozornosti a je škoda, že o něm zatím vyšla jen jediná kniha a jen pár článků.

Co se týče Německého řádu, tak i když v dnešní době již řád nedisponuje vojenskou složkou, má ve společnosti stále své pevné místo. Německý řád se dnes věnuje především charitativní činnosti, a tak zdárně plní své heslo „léčit a pomáhat“. Se členy řádu se můžeme setkat především v nemocnicích, pečovatelských domech či školských zařízeních, samozřejmě je zajištění duchovní péče. Na území České republiky spravuje Německý řád své farnosti na Opavsku, Bruntálsku, Sovinci, Bouzovsku a Karlově studánce.

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAM, Petr. *Němečtí rytíři: malý úvod do historie Německého řádu : se zvláštním přihlédnutím k dějinám Českomoravské komorní bailivy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-08-1.

BARBER, Malcolm. *Noví rytíři: dějiny templářského řádu*. Přeložil Jiří KASL. Praha: Argo, 2006. Každodenní život. ISBN isbn80-7203-764-1.

Bible: překlad 21. století. 6. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 978-80-87282-44-1.

BOGDAN, Henry. *Řád německých rytířů*. Praha: Garamond, 2009. ISBN 978-80-7407-063-1.

BRADFORD, Ernle. *Řádoví rytíři*. 1. vyd. Zvon 1996. ISBN 80-7113-135-0.

BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4.

FLOSMAN, Martin. *S orlem i lvem*. Praha: Epoque, 2018. Traumata války. ISBN 978-80-7557-135-9.

HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. 3. vyd. Přeložil Milan KOUŘIMSKÝ, přeložil Milada KOUŘIMSKÁ. Praha: Brána, 2010. ISBN 978-80-7243-455-8.

JANUSOVÁ, Jana a Otakar KÁŇA. *Její Veličenstvo Marie Terezie*. Praha: Mladá fronta, 1987. Archiv (Mladá fronta).

KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*. 3., přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. 2. díl. Vyd. ZVON, české katolické nakladatelství, 1991.

KUNÍK, František a Wolfgang SCHWANGEN. *Teutonští rytíři*. Praha: CestyCestovatel.cz, 2010. Cestami historie. ISBN 978-80-90440012.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství v 19. století: nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*. Praha: Scriptorium, 2010. ISBN 978-80-87271-22-3.

NICOLLE, David. *Řád německých rytířů: 1190-1561*. Ilustroval Graham TURNER. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2581-6.

PROKŠ, Petr. *Habsburkové & velká válka (1914-1918): [první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska 1914-1918]*. Praha: Naše vojsko, 2011. ISBN 978-80-206-1203-8.

RÁČ, Robert, ed. *Arcivévoda Evžen Habsburský (1863-1954): velmistr Řádu německých rytířů*. Sovinec [i.e. Olomouc]: Esmedia, 2005. ISBN 80-903621-0-9.

READ, Piers Paul. *Templáři*. 3. vyd. v českém jazyce. Přeložil Miroslav KOŠŤÁL. Praha: BB/art, 2010. ISBN 978-80-7381784-8.

SCHATZ, Klaus. *Dějiny papežského primátu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. ISBN 80-85959-99-2.

STERNECK, Mervyn. *Dějiny templářského řádu: první duchovně rytířský řád v zrcadle času*. Praha: Půdorys, 2004. ISBN 80-86018-24-5.

ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. 2., dopl. vyd. V Bruntále: Muzeum, c2009. ISBN isbn978-80-87038-12-3.

VERBÍK, Antonín. *Kronika rodiny Fuksovy*. V Brně: Blok, 1982.

VOJKOVSKÝ, Rostislav. *Bouzov: hrad jižně od Mohelnice*. 3., dopl. a rozš. vyd. Dobrá: Beatris, 2009. Putujeme po hradech a zámcích. ISBN 978-80-86737-93-5.

WAGNER, Wilhelm J. *Habsburská monarchie: dějiny Rakouska-Uherska slovem i obrazem*. Vydání druhé. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. V Praze: Knižní klub, 2018. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-6278-9.

ZLÁMAL, Bohumil. *Průručka českých církevních dějin*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

12.1 Odborný článek

NIESNER, Tomáš. Arcivévoda Evžen Rakouský, mecenáš, sběratel a milovník umění. In: *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*. Opava 2000, č. 2.

12.2 Internetové zdroje

Muzeum zamkove v Malborku [online]. Dostupné z: <https://zamek.malbork.pl>

Národní památkový ústav, Památkový katalog [online]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz>

Německý řád [online]. Dostupné z: <http://eugen.nemeckyrad.cz>

Spolek příznivců Řádu německých rytířů následně Německého řádu Čechy, Morava a Slezsko, [online]. Dostupné z: <http://www.deutscher-orden.cz>

Wikipedie: otevřená encyklopedie [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>

Rakousko-Uherská armáda, [online]. [cit. 30.3.2021]. Dostupné z: <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/erzeugen.htm>

13 PŘÍLOHY

13.1 Příloha A

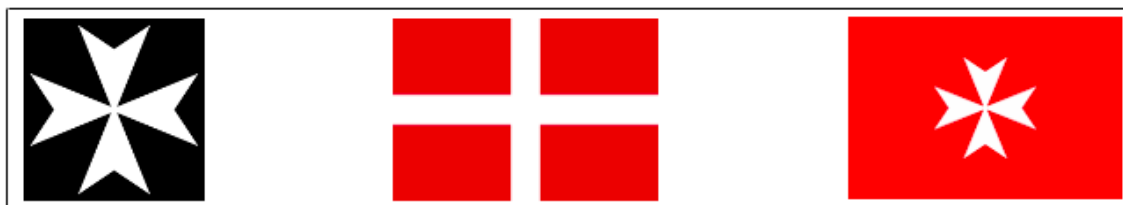
13.1.1 Maltézský řád

obr.1 Znak Suverénního řádu Maltézských rytířů, jednoduchým heraldickým symbolem je bílý heraldický kříž a spolu s osmišpičatým křížem tvoří obecné symboly řádu.

Vlajka/prapor

U Maltézského řádu se setkáváme převážně s těmito vlajkami a prapory

obr.2 Blason znaku: řád užívá dvou druhů křížů bílé barvy, kříž heraldický (vlajka řádu) a kříž osmišpičatý (pro pláště a standartu velmistra) na černém poli, známý též jako tzv. maltézský kříž. Někdy je místo červené barvy užívána barva černá (původní barva řádu). Později se začalo pro vojenské účely užívat barvy černé.

Stuha

Čestný rytíř

Symbol čestného rytíře Maltežského řádu:

obr.3 Čestný rytíř

13.2 Příloha B

13.2.1 Řád templářů

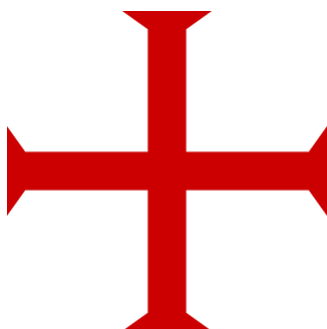
Pro rytíře templářského řádu jsou typické tyto symboly:

obr.4 Ve stříbném poli je červený herold. kříž.

obr.5 Vojenský prapor.

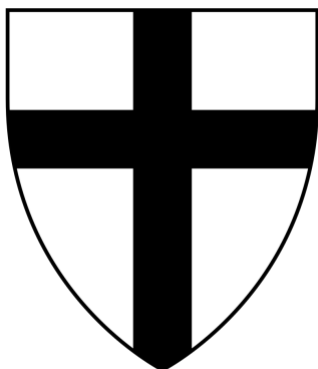

obr.6 Další varianta templ. kříže

13.3 Příoha C

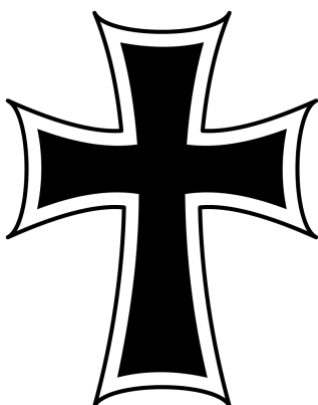
13.3.1 Řád německých rytířů

Vlajka / Prapor

obr.7 Ve stříbrném štítě je červený heroldský kříž

Odznak

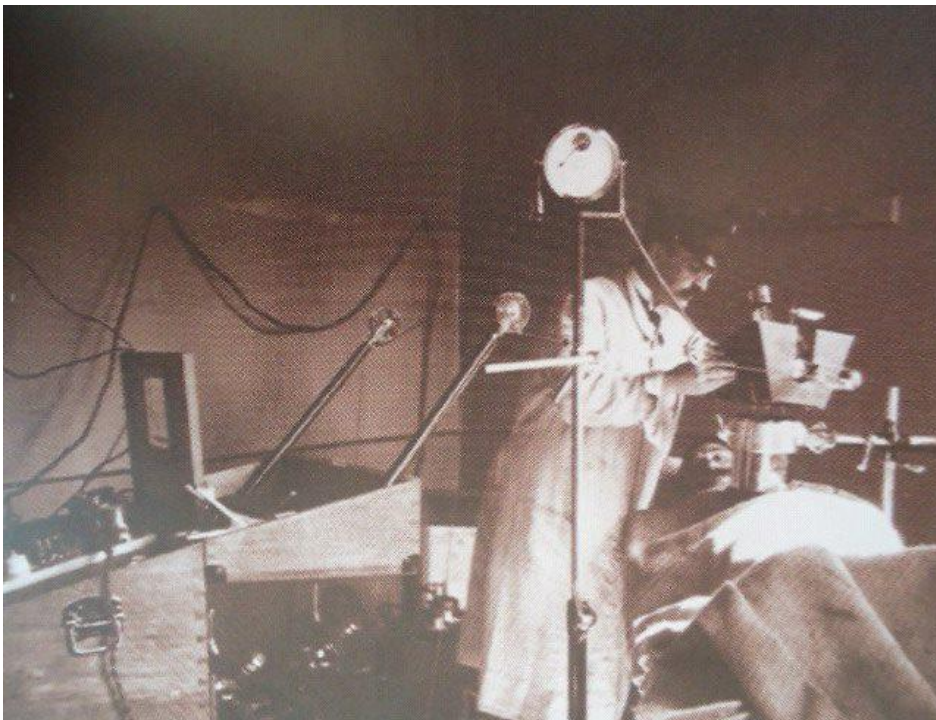

obr.8 Černě smaltovaný, bíle lemovaný tlapatý kříž s mírně prohnutými rameny jehož dolní rameno je prodlouženo a který se nosí na černé stuze.⁷²

⁷² BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. Praha: Libri, 2002. ISBN 978-80-7277-085-4. s.75.

Obr.9 transport polního rentgenu nemocnici

Obr.10 vyšetření pomocí rentgenu v polní

13.4 Příloha D

13.4.1 Hrad Bouzov

Obr. 10. Hrad Bouzov

Obr. 11. Hrad Bouzov rok 1850